BEGIVENHEDERNE PÅ CYPERN

ERLING BJØL

Da englænderne fredag den 9. marts arresterede Cyperns ærkebiskop Makarios netop, som han skulle stige ind i flyvemaskinen til Athen, håbede de utvivlsomt, at de derved ville tilføje de cypriotiske nationalister et alvorligt nederlag. Om de opnåede det, er vel usikkert. Men en ting er sikker: verdens opmærksomhed blev henledt på denne middelhavsø godt og vel på størrelse med Sjælland mere eftertrykkeligt end nogensinde før.

Forholdet mellem Grækenland og England blev spændt til bristepunktet. Det traditionelle venskab mellem Washington og London blev belastet, fordi der fra mange sider i Amerika blev givet udtryk for stærk misbilligelse af den engelske aktion. I England selv blev regeringen udsat for en stærk kritik, som kulminerede i en underhusdebat. Premierminister Sir Anthony Eden, der i forvejen var blevet angrebet først for sin holdning til Israel, derefter for sin politik over for Jordan, måtte også høre hårde ord for sin behandling af det cypriotiske problem.

I hovedtrækkene er dette problem enkelt: Cypern har en befolkning på en halv million. Fire femtedele af den er grækere, en femtedel tyrkere. Grækerne eller i hvert fald den toneangivende kreds af dem kræver en folkeafstemning, der kan vise, om øens befolkning ønsker fortsat at blive under britisk styre eller går ind for genforening med Grækenland. England er i færd med at bygge sin militære hovedbase i den nære orient på Cypern; det har måttet rømme Suezkanalzonen, dets positioner i Jordan og Iraq er blevet stadig svagere.

Jo mere det mister terræn i de arabiske lande, jo vigtigere bliver Cypern for det, strategisk set.

Den 5. marts sagde den engelske koloniminister Lennox-Boyd i underhuset:

»Den britiske regering har en mistanke om, at ærkebiskoppen kun vil gå med til Cyperns fortsatte tilknytning til Storbritannien på betingelser, som vil gøre øen værdiløs for vort mellemøstlige forsvarssystem. Dette ville regeringen ikke gå med til inden forholdet mellem Storbritannien og Jordan blev spændt. I dag vil den endnu mindre gå med til det.«

Det er hovedkontrasterne i billedet: en national uafhængighedsbevæ-

gelse kontra en stormagts militære interesser. Men ser man nærmere efter, er der flere nuancer i det, og de fundamentale kontraster tilsløres i nogen grad af dem.

For det første bestrides det af grækerne, at England ville miste sin militære base på Cypern, hvis øen blev græsk. Derfor, siger grækerne, er det ikke simpelthen en konflikt mellem strategiske interesser og en national frihedsbevægelse. Tværtimod, (argumenterer man i Athen), så ville engelske interesser være bedst tjent med, at øen blev græsk, for en militær bases værdi forringes af, at den har en fjendtlig befolkning i ryggen. Man henviser fra græsk side til, at amerikanerne har baser på Kreta, der er græsk territorium og forresten måske strategisk mere velegnet end Cypern. Desuden har England selv andre baser på fremmed territorium, f.eks. i Libyen.

Englænderne har et andet sæt argumenter på rede hånd. Af hensyn til Tyrkiet, siger de, kan de ikke lade Cypern komme under Grækenland, ja ikke engang tillade sig at slække kontrollen med øen. Hvis man gav grækerne herredømmet, ville det kunne få alvorlige internationale konsekvenser. Tyrkiet er hovedhjørnestenen i hele det vestlige alliancesystem i den nære orient. Det er medlem af både Atlantpagten og Bagdad-pagten. Atlantpagtens vigtigste base i det østlige Middelhav ligger i Izmir i Tyrkiet. Tyrkiet kontrollerer udsejlingen fra det sorte hav. Det er den vigtigste forhindring på vejen mellem Sovjetunionen og oliefelterne ved den persiske havbugt. Men hvis grækerne fik deres politik igennem i Cypernspørgsmålet, ville man risikere et brud mellem Tyrkiet og vestmagterne.

Sådan argumenterer man fra engelsk side, og i Ankara har man gang på gang ladet forstå, at der virkelig er hold i denne engelske argumentation. Forfølgelserne af de græske indbyggere i Istanbul og Izmir sidste efterår nævnes som et bevis på, hvor stærke de græskfjendtlige følelser er i Tyrkiet. Hvis der skal ske nogen forandring i Cyperns status, skal øen under Tyrkiet, siger regeringen i Ankara. Den var under Tyrkiet indtil 1878, da englænderne fik den for i givet fald hurtigt at kunne hjælpe Tyrkiet mod Rusland, og den ligger meget nærmere Tyrkiet, end den ligger Grækenland. Det tyrkiske mindretal på øen, omkring 100.000 mennesker, ville blive udsat for græske forfølgelser, hvis grækerne fik herredømmet.

Det er nogenlunde de synspunkter, der fremsættes i Ankara.

Men i Athen svarer man hertil følgende:

For det første, siger grækerne, har det tyrkiske mindretal i Thrakien ikke noget at beklage sig over.

Tyrkiets eneste konkrete indvending har hidtil været, at tyrkerne i Grækenland får lov til at gå med fez og bruge det arabiske alfabet, mens begge dele er forbudt i Tyrkiet. Med andre ord, at tyrkisk lovgivning ikke gælder for det tyrkiske mindretal i Thrakien.

Der bor godt 100.000 tyrkere i Thrakien. De har tre repræsentanter i det græske parlament, 292 mindretalsskoler, og to aviser. I de sidste tre år er flere tusinde tyrkere, der var udvandret til Tyrkiet, vendt tilbage til Grækenland.

For det andet: hvis nogen skulle beklage sig, skulle det være grækerne. Græske mindretal, der havde haft deres hjemstavn på Lilleasiens vestkyst i årtusinder, blev brutalt jaget ud efter den første verdenskrig. Men da de tilbageblevne grækere i Istanbul og Izmir sidste år blev udsat for, hvad man nærmest må kalde pogromer, undlod grækerne at hævne sig på deres eget tyrkiske mindretal.

At Cypern ligger den tyrkiske kyst nærmere end den græske, viser ingenting. Det gør jo også både Rhodos og Samos og Chios og Lesbos.

Det er måske på sin plads straks at gøre opmærksom på en svaghed i de lige anførte græske argumenter: det er ikke sikkert, at det tyrkiske mindretal på Cypern ville blive ligeså godt behandlet som tyrkerne i Thrakien, i hvert fald ikke, hvis genforeningen skete i løbet af den næste måned eller det næste år. For englænderne har brugt og bruger de tyrkiske cyprioter i politiet på øen, og det har selvfølgelig ikke gjort dem særlig populære blandt grækerne.

På den anden side kan der være grund til at nævne en artikel fra Cypern i »Manchester Guardian« for 17 februar. Heri hævdes det, at tyrkerne på Cypern uden større vanskelighed ville gå med til enosis, d.v.s. øens sammenslutning med Grækenland, hvis Ankara akcepterede det.

I bedste fald er Ankaras rolle i Cypern-konflikten uklar. Fra græsk side er man tilbøjelig til at tro, at Ankara går Englands ærinde i denne sag, og måske gør det, fordi Tyrkiet økonomisk står på svage fødder.

Det er svært at sige, hvor meget denne græske påstand har på sig. En kendsgerning er det, at den tyrkiske økonomi, dels på grund af uheld, dels på grund af mildest talt letsindige dispositioner fra regeringens side befinder sig i en temmelig alvorlig krise. Det er også en kendsgerning, at de politiske forhold i Tyrkiet langt fra er så stabile, som de var for nogle år siden, og at den nuværende tyrkiske regering kan have stærkt brug for at stive sin indre prestige af med nationalistiske fjer i hatten, og måske vanskeligt ville kunne tåle et udenrigspolitisk nederlag i Cypern-sagen. Det demokratiske parti, der kom til magten i Tyrkiet i 1950 og i sine første år gav løfte om en virkelig fornyelse i landet, er i de sidste måneder begyndt at falde fra hinanden, og regeringen angribes nu både af sine egne rebeller og af resterne af Kemal Atatürks gamle parti.

Men betyder det på den anden side, som englænderne siger, at en græsk triumf i Cypern-sagen ville kunne føre til et tyrkisk brud med vestmagterne? Det er næppe sandsynligt. Af de tre forskellige hovedgrupper, som bekæmper hinanden i Tyrkiet, er der ingen, som går ind

for et brud med vestmagterne, og Tyrkiets problemer er indtil videre så overvejende økonomiske, at imødekommenhed på dette felt fra amerikansk side ville være så stor en udenrigspolitisk triumf for regeringen i Ankara, at den nok kunne opveje et mindre nederlag på Cypern.

Der turde være langt mere alvor i den græske premierminister Karamanlis' advarsel om, at den engelske politik på Cypern kan føre Grækenland bort fra vestmagterne. Ved valget den 19. februar fik den nærmest neutralistiske folkefront flere stemmer end regeringspartiet, de nationalradikale, selvom de nationalradikale takket være valgloven sikrede sig et knebent flertal i parlamentet. Premierminister Karamanlis selv og hans udenrigsminister Theotokis er besindige folk, og de har efter ærkebiskop Makarios' deportation søgt at holde lidenskaberne i tømme i Grækenland. Men når den amerikanske ambassadør i Athen straks efter deportationen gav udtryk for sin sympati over for den græske regering, er der ingen tvivl om, at det var i erkendelse af, at den engelske Cypern-politik kunne få meget dybtgående følger for græsk politik.

Præsident Eisenhower har da også tilbudt at mægle, og det er svært at se, hvem der ellers kunne mægle i konflikten. Amerika har noget at tilbyde Tyrkiet. F.eks. de 300 millioner dollars, som Ankara i længere tid forgæves har bedt om, og hvis Tyrkiet går med til at imødekomme grækerne, har England mistet et vigtigt argument.

Den sympati for cyprioterne, som er kommet til udtryk fra amerikansk side siden ærkebiskoppens deportation, har nok flere årsager. Der findes i amerikansk opinion en stærk uvilje mod kolonipolitik, som har rødder helt tilbage til den amerikanske frihedskrig. At det netop var en højtstående gejstlig dignitar, som den engelske aktion ramte, har nok gjort sit. Der var ingen større reaktion i U.S.A., da englænderne i sin tid deporterede Kabakaen af Buganda.

For den amerikanske regerings vedkommende kan andre motiver have spillet ind, først og fremmest bekymringer for følgerne i Grækenland. Dernæst irritation over, at man ikke på forhånd havde fået et vink om den forestående aktion. Overhovedet er engelsk og amerikansk politik ikke særlig godt koordineret i Levanten. Amerika har ikke hidtil villet slutte sig til Bagdad-pagten, der er en engelsk opfindelse. Englands eget medlemsskab af denne pagt er netop baseret på, at det kontrollerer Cypern.

Netop rivaliseringen mellem engelsk og amerikansk politik i Levanten gemmer måske den vigtigste forklaring på, hvorfor det er England så meget om at gøre at bevare Cypern. Den militære base på øen kan bruges ikke bare i en eventuel krig mod Sovjetunionen. Eller rettere sagt: det er tvivlsomt, om basen ville have nogen værdi i en konflikt med et land, der råder over taktiske atomvåben, hvorimod den kan være værdifuld i konflikter med lande, der ikke har atomvåben, som de levantinske.

Det er blevet anført fra engelsk side, at Cypern er en forudsætning for, at England i givet fald kan gribe militært ind i en krig mellem Israel og dets naboer. Men England har også andre interesser at varetage i det mellemste østen. I Cypern-debatten i underhuset den 14. marts var et af de sidste argumenter, Sir Anthony Eden fremsatte til forsvar for deportationen af ærkebiskoppen, hensynet til de engelske olieinteresser i den nære orient.

I Kuwait kontrollerer England den største olieproducent i hele det mellemste østen, der igen råder over ialt to trediedele af jordens kendte olieressourcer. Fire femtedele af Storbritaniens olieforsyninger kommer fra den nære orient.

Som Lennox-Boyd sagde: regeringen ville ikke akceptere ærkebiskoppens betingelser, inden forholdet til Jordan blev spændt og endnu mindre efter.

Ganske vist har grækerne tilbudt, at England kan beholde en base på Cypern efter genforening. Men ville det ikke blive en NATO-base ligesom Izmir? Ville England kunne gribe ind i rent arabiske konflikter fra den?

For at tage et konkret eksempel: Ville England kunne gribe ind i en konflikt mellem den arabiske triplealliance mellem Ægypten, Syrien og Arabien på den ene side og Israel på den anden, hvis Cypern var græsk territorium, uden at det førte til repressalier mod den million grækere, der bor i Ægypten? Ville den græske regering overhovedet tillade en sådan aktion? Det har af hensyn til grækerne i Ægypten i mange år været Athens politik at bevare et godt forhold til Cairo.

Den engelske avis »The Observer« satte nok fingeren på det ømme punkt, da den skrev:

»Når vi ikke akcepterer det græske tilbud om en NATO-base på Cypern med britiske tropper, er det fordi vi ønsker at kunne føre en rent britisk politik i det mellemste Østen«.

En rent britisk politik. Med andre ord ikke en NATO-politik eller en engelsk-amerikansk politik, men en rent britisk politik, der måske endda til tider kan krydse amerikansk og fransk politik. For de tre vestmagter har hver sine protegeer i Levanten, og de enes ikke altid lige godt indbyrdes. England har Iraq, Jordan og de små olifyrstendømmer ved den persiske havbugt. U.S.A. har Saudi-Arabien, der ikke står på særlig god fod med nogen af de engelske protegeer. Frankrig har Syrien, der er i alliance med Saudi-Arabien og Ægypten, men ikke har noget særlig venskabeligt forhold til Iraq.

»Observer« foreslår en omlægning af britisk politik i to henseender:

Dels bør England søge en overenskomst med Grækenland om en videre brug af basen på Cypern i tilfælde af genforening, med andre ord

til brug for en rent britisk politik. Dels bør denne britiske politik koordineres med de andre vestmagters politik, så der skabes en NATO-politik i den nære orient.

Men foreløbig er det en stik modsat kurs, den engelske regering er slået ind på. Den tyder på, at England vil forsøge at holde fast ved Cypern med magt. Indtil da var der tegn på, at man ville prøve at forhandle sig til rette. Omslaget skyldes officielt, at ærkebiskoppen efterhånden afslørede, at han kun ville gå med til en løsning, der gav ham absolut kontrol med øen. Men dette kan i bedste fald kun være en del af sandheden. De vigtigste grunde til omslaget i den britiske politik turde snarere ligge uden for selve Cypern.

For det første: da det græske valg den 19. februar var overstået, behøvede England ikke længere at tage hensyn til risikoen for at påvirke valgkampen i Grækenland til fordel for den neutralistiske folkefront.

For det andet: Da general Glubb den 2. marts måtte forlade Jordan, fik den engelske regering ikke bare dobbelt brug for Cypern, men også for en aktion, der kunne stive den af indenrigspolitisk.

Labour-partiets talsmand i Cypern-debatten, Aneurin Bevan fremhævede, at det påskud, man anvendte for ærkebiskoppens deportation, ligeså vel kunne have været brugt flere måneder tidligere og regeringen havde ikke noget at svare hertil. Bevan hævdede videre, at regeringen næppe for alvor havde haft til hensigt at nå til en overenskomst. I hvert fald afbrødes forhandlingerne på et tidspunkt, hvor man vanskeligt kunne anse dem for afsluttede, fordi centrale spørgsmål endnu stod åbne.

England havde lovet Cypern selvstyre, og Makarios var til gengæld gået med til, at der ikke sattes nogen fast termin for en folkeafstemning om enosis. Men der var langt fra skabt klarhed om selvstyreforfatningens form. Det fremgår af den hvidbog, som den britiske regering har udsendt om forhandlingerne, at ærkebiskoppen ikke kunne få klarhed over, hvordan det valgte cypriotiske landsråd eller selvstyreparlament skulle sammensættes. Den engelske guvernør John Harding forsikrer, at det vil få »et valgt flertal«, men tilføjer, at forfatningens nærmere form skal udarbejdes i samarbejde med alle befolkningsgrupper på øen.

Makarios anmoder forgæves om en udtrykkelig erklæring om, at »forsamlingen vil blive sammensat i overensstemmelse med befolkningens sammensætning«, – »will be proportionate to the composition of the population«. (Makarios brev til guvernør Harding af 25. februar).

Der er ingen tvivl om, at dette er hans centrale krav. Men der gives kun et undvigende svar på det fra engelsk side. I det engelske svar af 29. februar gentages endnu engang, at forfatningen vil »sikre et valgt flertal i den lovgivende forsamling«.

Dette kan kun fortolkes således, at et vist antal medlemmer af denne

forsamling vil blive udpeget af den britiske guvernør. Et »valgt flertal« er ikke ensbetydende med et græsk flertal, men kun med, at flertallet i forsamlingen vil blive valgt af cyprioterne, d.v.s. af det græske flertal og det tyrkiske mindretal. Det samlede resultat kunne derfor udmærket blive, at de valgte tyrkiske medlemmer plus de britisk-udpegede tilsammen ville danne det regeringsdygtige flertal.

Det er dette perspektiv, Makarios har set og nægtet at acceptere.

Sir Anthony Eden formulerede ærkebiskoppens standpunkt således: »han ville få kontrol over øen, hvis hans krav blev opfyldt«, d.v.s., hvis forsamlingen blev sammensat efter samme politiske mønster som befolkningen.

Det var på dette punkt, forhandlingerne gik i hårdknude. Makarios nægtede at tage afstand fra den cypriotiske frihedsbevægelse EOKAs terroristvirksomhed, hvis ikke hans forfatningsmæssige krav blev opfyldt.

I underhuset blev det fremhævet af oppositionen, at ærkebiskoppen risikerede at miste sin indflydelse på Cypern, hvis han tog afstand fra terroristerne uden at have opnået et klart og konkret resultat til gengæld. Makarios har formentlig været af samme opfattelse. Hans stilling som national leder er ganske vist stærk. Cyperns ærkebiskop vælges og er allerede derved en slags politiker. I forvejen har den ortodokse kirke altid spillet en ledende rolle i græsk frihedskamp. Den gjorde det allerede i grækernes kamp mod tyrkerne.

Den 43-årige Makarios er desuden en personlighed af et sjældent format. Han er cypriotisk bondesøn, men blev på grund af sin enestående begavelse hjulpet frem af kirken. Han har en uddannelse som få af sine landsmænd, både som teolog og som jurist. Han har bl.a. studeret to år ved Boston universitetet i Amerika.

Som politiker gjorde han sig først bemærket, da han i 1950 organiserede en uofficiel folkeafstemning blandt de græske cyprioter om genforening. Den gav 95 pct. for enosis.

Men i de senere år har han fået konkurrenter, som han ikke kan ignorere: de cypriotiske kommunister, der oprindelig var ligegyldige over for enosis-bevægelsen. Tager han afstand fra terrorismen uden at have opnået noget, kan han derfor risikere, at mere yderliggående elementer får større magt. Ikke blot kommunister, iøvrigt. Der findes også andre, som er utilfredse med, at Makarios var gået så vidt i sine indrømmelser, at han gav afkald på folkeafstemningen omgående.

Hvilket forhold ærkebiskoppen selv har til terroristorganisationen og dens leder den cypriotiske kaptajn Dighenis er uklart. Men det er sandsynligt, at terroristerne er langt mere uforsonlige end ærkebiskoppen. I en proklamation, som tilskrives Dighenis, hedder det: »Vi sværger at vi vil gøre vort fædreland Hellas større og mægtigere. Det skal strække sig

fra Cypern til Valona«. (90 km inde i Albanien). (»Internasjonal politik«, nr. 1, 1956).

»Manchester Guardian« skrev i forbindelse med deportationen om ærkebiskoppen:

Der kan ikke findes nogen løsning nu, fordi der ikke længere er nogen at forhandle med. Blandt cyprioter blev Makarios anset for moderat. Han blev kritiseret af de yderliggående tilhængere af enosis, fordi han var for villig til at indgå kompromiser med Englænderne, og ingen anden cypriotisk leder har så stor indflydelse på befolkningen«.

En af følgerne af hans forvisning til Seychelles-øerne i det indiske ocean vil formentlig blive, at Cypern ikke længere kan forblive et engelsk-cypriotisk anliggende. Den græske regering har allerede indanket sagen for FN, som på den kommende generalforsamling må tage stilling til, om det vil sætte den på dagsordenen.

To gange tidligere har Athen søgt at vinde De forenede Nationers gehør, men hver gang er Cypernproblemet blevet afvist med en henvisning til, at der er tale om et indre britisk anliggende. Blandt NATO-landene har kun Island hidtil støttet Grækenland. Men den amerikanske reaktion på deportationen kan tyde på, at det vil blive vanskeligt at opretholde dette standpunkt, også fordi englænderne allerede en gang er gået med til en international konference om Cypern, konferencen mellem Grækenland, Tyrkiet og England i London sidste år. Den endte resultatløst. Men U.S.A.s tilbud om mægling har skabt en ny situation.

April 1956.